

BEGREBSHISTORIE FOR VIDEREKOMMENDE

Carl Schmitt: *La Dictature*, Seuil, Paris, 2000. 330 sider, 24.39.

Reinhart Koselleck: *The Practice of Conceptual History - Timing History, Spacing Concept*, Stanford University Press, Stanford, 2002. 363 sider, \$ 24.95.

THOMAS BROENG JØRGENSEN

Med udgivelsen af Carl Schmitts *La Dictature* på det franske forlag Seuil aftegnes en nyere fransk interesse i Schmitts værker. Således er både *Le Nomos de la Terre* og *Le Léviathan dans la doctrine de l'État de Thomas Hobbes – Sens et échec d'un symbole politique* udkommet i henholdsvis 2000 og 2002. Sidstnævnte har netop været genstand for en række artikler i *Le Monde*, hvor Hobbes-eksperten Yves Charles Zarka i en polemisk artikel genoptager diskussionen om, hvorvidt Schmitt var opportunist, eller om der lå en uafviselig racistisk kerne i hans værker.¹ Ikke at fransk politisk teori tidligere totalt har ignoreret Carl Schmitt. Julien Freund udgav sin doktorafhandling *L'essence du Politique* i 1964 under vejledning af Schmitt selv og Raymond Aron, men dette schmittianske center bestående af Freund selv og hans disciple førte længe en forholdsvis upåagtet tilværelse. Schmitt fik først fornyet aktualitet i forbindelse med udgivelsen af blandt andet Jean-Francois Kervégans Schmitt/Hegelstudie i 1992 og Derridas fremragende analyse *Politiques de Amitié* fra 1994.

Det er ikke uden grund, at Seuil valgte at udgive *La Dictature* i 2000. Bogen er overordentlig vigtig for en overordnet forståelse af Schmitt. Endvidere finder man i bogen et begrebsmæssigt analyseapparat, der i høj grad minder om Reinhart Kosellecks måde at drive begrebshistorie på. Det er blandt andet på denne begrebsmæssige baggrund, at Walter Benjamin skriver til Schmitt i 1930: »Takket være Deres forskningsmetode inden for statsteori, har jeg fundet i *La Dictature* en bekræftelse af mine forskningsmetoder inden for kunst-teori« – en udtalelse som Adorno bevidst udelod i udgivelsen af de samlede Benjamin papirer.

Men for at starte med bogens substans. Sjovt nok medtager den franske oversættelse ikke den fulde originale tyske titel som er: *Die Diktatur. Von den Anfängen des modernen Souveränitätsgedanken bis zum proletarischen Klassenkampf*. Der er altså tale om en begrebsmæssig analyse af forskellige former for diktatur fra fødslen af den moderne suverænitetsstankegang til proletariatets klassekamp. Dette var ikke Schmitts første analyse af diktatur. Allerede i 1916 udgav han en artikel kaldet *Diktatur und Belagerungszustand* (diktatur og belejringstilstand), der beskæftigede sig med, hvorvidt tysk militæradministration under 1. verdenskrig kunne siges at udgøre et brud med den magtadskillelses-tankegang, der var helt fundamental for en europæisk retsstat. I 1921 kom så Schmitts hovedværk om diktatur, som i 2. udgaven fra 1927 fik tilføjet et

forholdsvist langt bilag i form af en analyse af den famøse artikel 48 i Weimar-republikkens forfatning.

Centralt i bogen står begrebet 'kommissarielt diktatur'. Her går Schmitt tilbage til de klassiske tekster som Cicero, Titus-Livius, Tacitus etc. og fastslår, at diktatur her var en republikansk opfindelse, der var designet til at genoprette orden i en tilstand af absolut krise i republikken. Der var tale om en romersk magistrat, der blev udnævnt *midlertidigt* for at genoprette republikken. Selve kommissoriet, den bundne opgave, var dermed garanti for, at funktionen ikke blev permanent. Typisk blev en diktator udnævnt for 6 måneder ad gangen og trådte selv tilbage ved udgangen af denne periode. Den kommissarielle diktator var i dette lys ingen tyrant, men kun en midlertidig funktion designet for at redde friheden selv i Republikken. Det var nøjagtig denne temporære funktion, der gik tabt under Cæsar og Sulla, hvor diktaturet blev en permanent tilstand. Dette markerer en fundamental forskel mellem, hvad Schmitt kalder det kommissarielle diktatur og det suveræne diktatur.

Denne vægt på det kommissarielle aspekt er ifølge Schmitt et centralt element hos Machiavelli. Den Machiavelliske diktator i *Discorsi* var netop valgt, og trods en næsten ubegrænset magt kunne han ikke reducere Senatets autoritet, ej heller ændre den grundlæggende forfatning (p. 26). I modsætning til de gængse dæmoniske tolkninger af Machiavelli, ser Schmitt altså ikke diktatoren, og for den sags skyld heller ikke Fyrsten, som en tyrant, men som en organisk bestanddel af republikken udnævnt for at sikre dens overlevelse. Dette fører Schmitt frem til en vigtig pointe, nemlig at hvis ethvert kommissarielt diktatur har et telos, Republikkens frihed, vil det nødvendigvis føre en vis 'teknicitet' med sig, dvs. overvejelser over, hvordan målet nås rent teknisk. Det er denne besættelse af, hvorledes konkrete teknologiske strategier kan designes, man finder hos Machiavelli.

Thomas Broeng Jørgensen er stud.scient.pol. ved Københavns Universitet og MscEcon i International Relations Theory fra University of Wales, Aberystwyth. Thomas Broeng Jørgensen er medlem af redaktionsgruppen.

Schmitt viser, hvorledes dette var et generelt tema hos renæssanceforfattere, og man finder altså ifølge Schmitt en vægt på rationalitet, teknicitet og eksekutiv magt hos en række renæssanceforfattere inkl. Machiavelli (p. 31). Hermed også sagt, at Schmitt ser Machiavelli noget tvetydigt. På den ene side lægger Schmitt vægt på det performative aspekt - den 'virtù'-tankegang, der præger store dele af Machiavellis tænkning. På den anden side erkender Schmitt også, at en vis besættelse af teknologi findes hos Machiavelli. Dette er nøjagtig samme splittelse, der senere gør sig gældende i Schmitts Hobbes-bog fra 1936, og en grundsten hertil kan findes allerede i 1921. Schmitt påpeger i denne forbindelse, at Hobbes og Machiavelli indeholder dimensioner af en næsten udelukkende instrumental opfattelse af ret og gøres dermed paradoksalt ligefrem til en slags forløbere for den moderne retspositivisme.

Med denne analyse er det klart, at der kan argumenteres for en forbindelse mellem det kommissarielle diktatur og opvæksten af den moderne stat og den rolle, 'raison d'état' spiller heri. Diktaturfunktionen blev således set som et teknologisk redskab, i datidens terminologi som 'arcanum dominationis'. Det placerer diktaturet i en integral rolle i opvæksten af staten og markerer et begreb, der ikke bare kan skøjtes let henover i tråd med Schmitts påstand om den liberale negation af vold generelt. Således befinder staten sig ifølge Schmitt i en latent permanent undtagelsestilstand (p. 36). I diametral modsætning hertil finder vi monarchomacisterne, der i protest mod blandt andet St. Bartholomeus massakren af Hugenoter i 1572 gør op med tyrannens næsten uindskrænkede magt. Mellem sådanne to positioner finder vi ifølge Schmitt retsteoretikeren Jean Bodin. Bodin argumenterede for, at suverænen ikke var en diktator og

navnlig, at det var ekstremt vigtigt at beslutte, hvornår en undtagelsestilstand foreligger (p. 42). Dette var også kernen for Schmitt. Sådan en beslutning kunne kun foretages under, hvad Schmitt kalder en tidlig moderne 'Rechtstaat' – indenfor en forfatningsmæssig ramme. Det er dermed ikke den vante fremstilling, vi her får af den Schmitt, der svælger i den eksistentielle absolutte politiske decision. Nej, det er snarere en afbalanceret jurist, der i høj grad ligner den Schmitt, der senere i 1930'erne anerkender, at suverænen har brug for ret og vice versa i blandt andet *Über die drei Arten des Rechtswissenschaftlichen Denkens*. Vi ser altså en Schmitt, der her ligger mellem ret og decision, nærmere Bodin end Hobbes.

Schmitt skitserer herefter en udvikling, hvor den kommissarielle diktator har den funktion at *genoprette* et gammelt styre. Dette begynder dog gradvis at ændre sig efter det 18. århundrede. Diktatorbegrebet undergår nu en semantisk og funktionel forandring, hvor diktaturet bliver brugt til at revolutionere et givet samfund. Dette nye begreb kalder Schmitt for den suveræne diktator (s. 119). Fokus er her på Rousseaus 'volonté générale' og den enhedstankegang, Schmitt her sporer fra Malebranche og Descartes. Det nye begreb er dermed det suveræne folk, der ikke genopretter, men nedbryder den gamle forfatning og skaber den nye. Man kan her undre sig over, at selvom Schmitt trækker på tankegangen fra Sieyès *Pouvoir Constituant*, kalder han alligevel det nye begreb for den suveræne diktator. Der var ingen tvivl om, at Schmitt frygtede proletarietets diktatur efter 1848. Proletariatet var således en evig og nagende intern fjende for Schmitt, og denne frygt spiller en ikke ubetydelig rolle i Schmitts gennemgang af det 18. århundrede. Den liberale tradition, der omtaler diktatur i det 19. århundrede, er kendetegnet ved en eksekutiv magt, der inddrager pressefriheden, etc. Altså var der tale om en bare 'fiktiv' undtagelsestilstand, uden at den liberale tradition kunne forstå den konkrete kamp om liv og død, som

den kom til udtryk i idéen om proletarietets suveræne diktatur. Der er dermed tale om, at Schmitt på den ene side ikke kan acceptere liberalismens idealisering, men på den anden side at Schmitt i en vis grad ser behovet for en liberal forfatning, der kan balancere det suveræne folk, være det sig proletariet eller en anden klasse.

Samlet set er bogen uhyre kompleks. Der er en række temaer, der alt i alt ikke bliver udviklet nok. Alligevel er bogen meget interessant med en række interessante spor pegende fremefter til blandt andet Foucaults governmentality-teorier. Som altid ved Schmitt finder man dermed nogle meget interessante analyser. Om de altid er korrekt dimensioneret og balanceret er en anden ting, men der må sammenlagt konkluderes, at bogen fortjener at blive læst i langt højere grad end før. Med den foreliggende udmærkede franske oversættelse er første sten hermed lagt til en forhåbentlig snarlig engelsk oversættelse.

Koselleck for øvede

Reinhart Kosellecks forhold til Schmitt er før blevet grundigt undersøgt.² Det er ingen hemmelighed, at Schmitt øvede betydelig indflydelse på tyske forfatningsmæssige historikere såsom Otto Brunner, Ernst Wolfgang Böckenförde, Ernest Rudolf Hüber og Christian Meier; og Koselleck er ingen undtagelse. Der er klare linier fra Schmitts Hobbes-bog til Kosellecks analyse i *Critique and Crisis. Enlightenment and the Pathogenesis of Modern Society*, og Koselleck selv har skrevet flere artikler, hvor Schmitt figurerer forholdsvis prominent blandt andet i *Futures Past*. Selvom Koselleck ser ud til at have bevæget sig væk fra Schmitt efter færdiggørelsen af sit *Habilitationsschrift*, ser det nu ud til, at Koselleck på en lang række punkter er kommet Schmitt nærmere igen. Der er dermed også en tæt relation til *La Dictature*. For selvom det begrebshistoriske apparat, man finder i *La Dictature*, således ikke var helt udviklet endnu, er der dog en række påfaldende ligheder mellem Kosellecks

begrebshistorie og Schmitts analyseapparat fra 1921. Disse spor er også at finde i den nyeste engelske oversættelse af en række artikler fra Kosellecks hånd.

Med *The Practise of Conceptual History* udgivet i 2002 på Stanford University Press har vi dermed fået en yderst tiltrængt oversættelse af en række artikler, der indtil videre kun har foreligget på tysk - en af grundene til, at man langt fra har ydet den måske mest centrale teoretiker indenfor begrebshistorie retfærdighed. Det er sikkert, at den nye opsamling vil blive hilst velkommen af en lang række forskere, der hermed har en mere overskuelig indgangsvinkel til Kosellecks forfatterskab. Det må dog siges, at de 18 artikler i bogen er skrevet over en lang årrække og udgør en temmelig broget flok. Således finder man artikler fra Kosellecks nyeste opsamling *Zeitschichten* fra 2000 om temporalisering og utopi og om fremtid og prognose, men også langt tidligere artikler om forholdet mellem teori og historie, om begrebet 'Bildung' og om forholdet mellem Daumier og død. Hvis man forventer at finde en samlet og introducerende beskrivelse af Kosellecks teori om historie og begrebsanalyse, er denne bog ikke den rette. Der er snarere tale om en række artikler, der illustrerer enkelte specifikke punkter i forfatterenskab. En samlet læsning af disse artikler vil dog stadig illustrere de måske fire vigtigste aspekter af Kosellecks teoretiske ramme, nemlig først og fremmest det temporale aspekt i enhver teori- eller historieskrivning; at historisk realitet er en social realitet med dertilhørende social kamp; at enhver historieskrivning er præget af en given historiografisk diskurs og endelig at feltet historie hænger uløseligt sammen med den måde, vi opfatter modernitet på.

Under det første punkt trækker Kosellecks analyse her i høj grad på Heideggers *Sein und Zeit*. Enhver historieskrivning er således præget af en temporalisering, der præger det givne forhold *ex eventu* (s. 26). Man kan dermed sige, at historieskrivning bevæger sig

i en form for matrix, der dog er karakteriseret ved en række flerlevelerede accelerationer og de-accelerationer. Disse bevæger sig på både det synkrone og det diakrone niveau. Fordelen ved Kosellecks begrebshistorie er dermed til forskel fra megen post-strukturalisme, at vi her har med en *dynamisk* ramme at gøre, der på forskellige niveauer strukturerer, hvorledes erfaring kan opfattes og gøres til historie (s. 121). Dette vises især tydeligt i kapitlet omkring begrebet emancipation, hvor det står klart, at begrebet nødvendigvis består af flerlevelerede temporaliteter eller semantiske felter, der er indlejret i måden at bruge begrebet på (s. 263). En yderligere forskel mellem Kosellecks historieteori og en post-strukturalistisk version findes i opfattelsen af såkaldte ekstra-linguistiske faktorer. Selvom Koselleck i lighed med en post-strukturalistisk ramme påpeger, at al historieskrivning kun kan finde sted gennem diskurs, er det dog også nødvendigt at undersøge ekstra-linguistiske faktorer, såsom spatial lokalitet eller distance, temporale forhold mellem generationer osv. (s. 25). Dette markerer igen Heideggers indflydelse på Koselleck, og det er ganske interessant, at Koselleck her påpeger, at der findes fundamentale begreber, der har en næsten 'tidløs' natur (s.2). Disse begreber tjener til at låse historien op og er tæt forbundet med menneskets forhold til rum og tid. Sådanne begreber er, hvad Koselleck kalder 'endelighedsstrukturer' eller 'temporale grundstrukturer for mulige historier' og der er blandt andet tale om følgende par: *Sterbenmüssen/Totschlagenkönnen, Freund/Feind, Innen/Aussen, Geworfenheit/Generativität, Oben/unten*³ (se her specielt kapitlet om Daumier og død). Der er altså tale om næsten antropologiske grundvilkår, der består følgende Braudel i »la longue durée«. Hermed markeres også en vis distance fra Skinners konventionalisme, for selvom Koselleck lægger vægt på konteksten som erfaringshorisont, er der altså alligevel visse grundvilkår, som stammer fra menneskets måde at erfare på, og som til en vis grad

er forholdsvist autonome og permanente.

Den anden dimension, der kan findes i bogen, omhandler forholdet mellem historieskrivning og social analyse. Koselleck påpeger, at en stor del af den interessante historie, der bliver skrevet, er karakteriseret ved en analyse, der konstant spørger »What went wrong?« (s. 76). Koselleck anfægter hermed den pointe, at det altid er sejrherren, der skriver historien. Ved at undersøge Herodots, Thucydids, Augustins, Machiavellis, Niebuhrs og til dels Webers analyse konkluderer Koselleck, at der snarere for disse historikere var tale om en negativ samfundsanalyse reflekterede over taberens position, og som bidrog til metodologiske fornyelser indenfor historiografien. Samme konklusion kan drages med hensyn til Schmitts historieanalyse, hvilket Koselleck da også gør i et kapitel omkring begrebet utopi. Analyserende Schmitts satire *Die Buribunken* fra 1918 kommer Koselleck frem til, at Schmitt fremmaner et negativ utopi, der opstår som reaktion på den fremskridts-tankegang, oplysningstiden perverterede. Man kan altså sige, at denne negative utopi bliver brugt som konkret politisk katapult i en række sådanne analyser. At der imidlertid var noget rigtigt i Schmitts analyse kommer klart frem, da Koselleck besk slutter kapitlet med følgende konstatering: »Carl Schmitt's utopia was likewise fulfilled – despite its admonitory function – and, indeed, in a way that was even worse than what he parodied.« (s. 99).

Vedrørende de to sidste dimensioner i bogen, nemlig historiografien som diskurs og historiografiens rolle i moderniteten, er det specielt den sidste, der er interessant. Koselleck påpeger her, at oplysningstidens tro

på fremskridt, det være sig gennem fornuft, videnskab eller teknologi, forudsætter et *åbent* historiebegreb som mulighedsbetingelse. Historie indtil videre havde været karakteriseret af en vis tidslig dekadens kombineret med en statisk historieforståelse, der benægtede at noget helt nyt kunne ske (s. 161). Dette ændrede sig radikalt i det 18. århundrede med blandt andet den tyske historikers Chladenius' teori om historie, der lagde vægt på den kronologiske historieskrivning af én samlet historie for mennesket som sådan.

Konkluderende må man sige, at bogen ikke er til at komme udenom, hvis man er interesseret i begrebshistorie. For de læsere, der ikke kender Koselleck, vil det dog være nyttigt at starte et andet sted. Artiklerne i bogen er som sagt temmelig spredte, men dette gør også, at man via denne opsamling får et mere nuanceret blik på Kosellecks forfatterskab. Dette er tvingende nødvendigt, hvis en større udbredelse af Kosellecks teorier om begrebshistorie skal sikres.

NOTER

¹ *Le Monde de Livres*, d. 5.12.02. <http://www.lemonde.fr/article/0,5987,3260-301041-,00.html>.

² Se blandt andet **Reinhart Mehring**, 'Carl Schmitt and his influence on historians' i *Cardozo Law Review* 21:1653-1664, 2000, og **Joseph W. Bendersky**, 'Schmitt, History and Habermas. Comments on Mehring and Rasch,' i *Cardozo Law Review* 21: 1685-1692, 2000.

³ **Helge Jordheim**, *Lesningens Vitenskap*, Universitetsforlaget, Oslo, 2001, p. 179. Se endvidere **Reinhard Koselleck** and **Hans-Georg Gadamer**, *Historik, Sprache und Hermeneutik*, Manutius, Heidelberg, 1987, p.14-26.